

91. DSÖ'nün COVID-19 ile ilgili yayınlarının Türkçe çevirileri: çeviri etiği bağlamında bir deęerlendirme¹

Zeynep ORAL²

Ceylan YILDIRIM YAřAR³

APA: Oral, Z. & Yıldırım Yaşar, C. (2023) DSÖ'nün COVID-19 ile ilgili yayınlarının Türkçe çevirileri: çeviri etiği bağlamında bir değerlendirme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (37), 1413-1431. DOI: 10.29000/rumelide.1406031.

Öz

Bu çalışma, DSÖ'nün COVID-19 ile ilgili yayınlarının İstanbul Üniversitesi "COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi" kapsamında yapılan Türkçe çevirilerine odaklanmaktadır. Çalışmanın amacı, proje kapsamında yapılan COVID-19 çevirilerini çeviri etiği bağlamında inceleyerek çeviride etik olgusuna dikkat çekmek ve çeviriye bakışı temel alan bir etik model üzerinde düşünülmesini önermektir. Çalışmada, COVID-19 yayınlarının çevirileri betimleyici bir yaklaşımla incelenerek, çeviri etiği söylemleri çerçevesinde bir değerlendirme yapılmıştır. Kaynak metnin türü, amacı, hedef kitle, erek kültürdeki işlevi göz önünde bulundurularak, Chesterman tarafından ortaya konan "iletişime dayalı etik model" ile "norma dayalı etik model" çalışmadaki değerlendirmede ön planda tutulmuştur. Yapılan inceleme neticesinde, proje kapsamında çevrilen dört DSÖ yayınının COVID-19 ile ilgili bilgilendirici metinler olduğu, yayınlardan birinin sağlık çalışanlarına, diğer üçünün ise geniş kitleye hitap ettiği görülmüştür. Çeviriler "iletişime dayalı etik model" ile "norma dayalı etik model" kapsamında değerlendirildiğinde, sağlık çalışanlarını bilgilendiren COVID-19 yayınının çevirisinde yabancı terimlerin kullanılması hedef kitle için sorun teşkil etmezken halka hitap eden diğer üç COVID-19 yayınının çevirisinde yabancı terimlerin kullanımının hedef kitle için açıklık ve anlaşılrlık açısından sorun teşkil edebileceğini söylemek mümkündür. Ayrıca, kaynak metinde tekrarlayan ifadelerin çeviride bazen farklı çevrilmesi, projede ortak çeviri kararlarının benimsenip benimsenmediğiyle ilgili bir sorgulamaya neden olmuştur. Ek olarak, çeviride ilgili kararların alınma gerekçelerine ilişkin açıklama, önsöz vb. bir bilgilendirmeye yer verilmemiştir. Sonuç olarak, üst dil ve teknik terimler içeren bu tür bilgilendirici metinlerdeki söylemin oluşturulmasında alan uzmanları, dilbilimciler ve çeviribilimcilerin eşgüdümlü sürece dâhil olması açıklık, doğruluk,

¹ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %13

Etik şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 30.10.2023-**Kabul Tarihi:** 20.12.2023-**Yayın Tarihi:** 21.12.2023; **DOI:** 10.29000/rumelide.1406031

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü / Assoc. Prof., Hacettepe University, Faculty of Literature, Department of Translation and Interpreting (Ankara, Türkiye), zen@hacettepe.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0001-6378-5464, **ROR ID:** https://ror.org/04kwvgz42, **ISNI:** 0000 0001 2342 7339, **Crossreff Funder ID:** 501100005378

³ Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü / Assoc. Prof., Hacettepe University, Faculty of Literature, Department of Translation and Interpreting (Ankara, Türkiye), ceylany@hacettepe.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0001-8456-0299, **ROR ID:** https://ror.org/04kwvgz42, **ISNI:** 0000 0001 2342 7339, **Crossreff Funder ID:** 501100005378

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

erişilebilirlik, normlara uygunluk vb. değerler açısından bazı etik sorunların çözümüne katkı sunabilir.

Anahtar Kelimeler: çeviribilim, çeviri etiği, Chesterman, çeviri etiği modelleri, COVID-19 çevirileri

Turkish Translations of WHO's Publications on COVID-19: An Evaluation in the Context of Translation Ethics⁴

Abstract

The aim of this study is to draw attention to the concept of ethics in translation by examining the COVID-19 translations, and to suggest an ethical model based on the perspective towards the translation. For this purpose, this study focuses on the Turkish translations of WHO's publications on COVID-19 realised within the scope of the Istanbul University "COVID-19 Information Mobilization Project". So, the translations of the COVID-19 publications were examined with a descriptive approach, and an evaluation was made within the framework of the translation ethics discourses. Considering the type of the source text, the purpose, target audience and function of the translation, the "the communication" and "the norm-based" ethics models cited by Chesterman (2001) were prioritized in the evaluation in this study. As a result of the examination, it was seen that four WHO publications were informative texts about COVID-19, one of the publications addressed to healthcare professionals and the other three to wider audience. After an evaluation within the framework of the communication and the norm-based models, it is possible to say that the use of foreign terms in the translation of the COVID-19 publication addressed to healthcare professionals will not pose a problem for the target audience in terms of clarity and comprehensibility. But, it may pose a problem for the target audience in the translation of the other three COVID-19 publications addressed to the general public. In addition, different translations of repetitive expressions in the source text led to a questioning whether common translation decisions were adopted in the project. Besides, there is no notification as explanation or preface which indicates why the relevant decisions are adopted in the translation. In conclusion, the coordinated involvement of field experts, linguists and translators in the creation of discourse in such informative texts containing meta-language and technical terms may contribute to the solution of some ethical problems in terms of values such as clarity, accuracy, conformity to norms, etc.

Keywords: translation studies, translation ethics, Chesterman, translation ethics models, COVID-19 translations

⁴ It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 13

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 30.09.2023-Acceptance Date: 20.12.2023-Publication Date: 21.12.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1406031

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

1. Giriş

Bir felsefe disiplini olan etik, ahlak kavramıyla karıştırılabilmektedir. Özlem, çoğu kez iç içe geçen etik ile ahlak arasındaki farkı şu sözlerle ifade etmektedir: "(...) ahlâk fiilen ve tarihsel olarak bireysel, grupsal, toplumsal düzeyde yaşanan bir şey, bir fenomen olmasına karşılık; *etik*, bu fenomeni ele alan, ahlâk görüşlerini, öğretilerini irdeleyip sınıflandıran, aralarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koyan, bunları karşılaştırıp eleştiren felsefe disiplininin adıdır" (Özlem, 2004: 22-23).

Çeviri etiği ise "temelde çevirmen hakları ile çevirmenin sorumlulukları ve özgürlükleri üzerinde durur" (Tellioglu, 2018: 256). Çeviri etiği üzerine yapılan araştırmalar, çeviriyi bir dil sorunu olarak görerek, kaynak ve erek dil arasında formel ve dinamik eşdeğerlilik düzeyinde değerlendiren yaklaşımlardan farklı bir boyutta değerlendirmektedir. Gile (2004: 37), 1970'li yıllara kadar çeviriyle ilgili söylemlerin diller arasındaki farklılıklar, çeviri zorlukları vb. konular üzerine yoğunlaştığını belirtirken, 1970'li yıllardan sonra ortaya çıkan çoğul dizge (Even-Zohar, 1978), skopos (Reiss&Wermeer, 1984) ve koloni sonrası kuramların (Jacquemon, 1992) çeviri etkinliğini dilsel değil de sosyal bir edim olarak ele aldığının altını çizmiştir. Bu yaklaşımla yapılan araştırmalar, çeviri süreci, çeviri ediminin sonunda elde edilen çeviri metni, kaynak ve erek odaklılık üzerine yoğunlaşarak, çevirmenin kimliği, kararları, görünürlüğü, kültürel elçiliği, kullandığı dil ve sözcük seçimleri, öznelliği ya da yanlılığı, işveren, erek kültürün beklentisi vb. bileşenleri birbirleriyle bağlantılı olarak ele almıştır. Bu çerçevede sürece, ürüne, çevirmenin eylemine yönelik olarak norm ve standart kavramları (bkz. Toury, 1995; Hermans, 1989) gündeme gelerek, çeviride etik üzerine yapılan çalışmalara temel oluşturmuştur.

Çeviriyi eylem kuramı kapsamında değerlendiren Chesterman (1997) ise çeviri edimini ürün, süreç ve mesleki normlar bağlamında ele alır. Ürün ve süreç normları alıcının beklentilerini, aynı zamanda işvereni de göz önünde bulundurmaktadır. Bir çevirinin kabul edilebilir olması için, ürün ile beklentiler arasında bir uyuma olmalıdır; bu uyuma hedef kitleye bağlı olarak, dilin yazım kuralları ve doğruluğu kadar tür veya üslupla da ilgilidir. Erek kültür ve alıcı söz konusu olduğundan erek kültürün çeviri geleneğine göre süreç biçimlenir. Chesterman, mesleki normları, süreç normlarıyla birlikte ele alır; nitekim nihai ürünü oluşturma aşaması çeviri süreci ve çevirmenin işiyle doğru orantılıdır. Mesleki normlar sorumluluk, iletişim ve ilişki normları olarak üçe ayrılır. Sorumluluk normları, çeviri sürecinde çevirmenin kararlarını almasında erek kitlenin dilsel ve kültürel profili, habitusları, metnin dil düzeyi, türü ve işlevi gibi unsurlar bağlayıcı ve belirleyici olmasını ifade etmektedir. Chesterman, bunu, çevirmenin meslek etiğine uygun olarak profesyonel bir tutum olarak görür ve bir profesyonel olarak çevirmenin üstlendiği sorumluluğu vurgular. İletişim normu, çeviri sürecinde çevirmenin taraflar arasında iletişimi etkili sağlamadaki rolünden bahseder. İlişki normu ise her ne kadar erek kültür beklenti ve normlarına göre hareket edilse bile kaynak metin ve çeviri metin arasında bir uygunluk olması gereğini vurgular (Chesterman, 1997: 64-67).

Çevirmenin duruma ve koşullara göre şekillenebilen sorumluluklarının olması, bazen çevirmeni zora sokabilmektedir; zira çevirmen erek okura karşı sorumluluğu ön planda tuttuğunda kaynak metnin kültürüne veya yazarına karşı sorumluluk ikincil planda kalabilmektedir. Çeviri, işverenin talebi doğrultusunda şekillense dahi çeviriyle ilgili tüm sorumluluk çoğu kez çevirmene yüklenmektedir. Bu algının değişmesi, çeviride etik konusunun daha fazla irdelenerek toplumda gerekli bilinçlenmenin oluşturulmasıyla sağlanabilir. Chesterman, çeviri etiği modellerini değerlendirerek çevirmenin sorumluluğunun sınırlarının nasıl tanımlanacağına ve çevirmenin etik sorumluluğunun nerede bitmesi gerektiği sorularına cevap aramıştır (Chesterman, 2001: 143). Çevirmenin etik sorumluluğunun sınırları çeviri etiği modelinden modeline değişebilmekle birlikte, çevirmenin sorumluluklarıyla ilgili kesin olmayan sınırlar, bazı sorunları beraberinde getirmekte ve çeviri süreci ile çevirinin arka planını tam bilmeyenlerce yanlış değerlendirmelerin yapılmasına neden olabilmektedir. Örneğin; çevirmen kendisi

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

mi görünmez/görünür olmak istemektedir? Erek okur beklentilerini kendisi mi ön planda tutmak istemektedir? Kaynak metne radikal bir bağlılığı kendisi mi seçmektedir? Çeviri sürecinde hangi yaklaşımın benimseneceğine tek başına mı karar vermektedir? Sadece bu birkaç soru üzerinden dahi dış faktörlerin çevirmenin sorumlulukları üzerindeki etkisini görmek mümkündür. Bu nedenle yapılacak her türlü çeviri değerlendirmelerinde çevirmen dışındaki faktörler göz önünde bulundurulmalıdır. İçinde bulunduğumuz bu küresel çağda, bazı seçimlerin çevirmenin elinde olmadığı göz ardı edilmemelidir. Profesyonel çevirmenler için çeviri edimi, güç ilişkileri, çeviriden beklenen amaç, işlev ve niyetler tarafından belirlenmekte, çeviri salt bir dil eşdeğerliliğinin dışına çıkmaktadır. İşveren, müşteri, kurumlar ve diğer organizasyonlar çevirmenden çeviri sonucunda oluşmuş aynı işlev, amaç, beklenti doğrultusunda bir metin beklemektedirler. Bu nedenle çeviriyi etik açıdan değerlendirmede sadece kaynak ve erek metine bağlılık, eşdeğerlilik (anlamsal, biçimsel, sözcük, formel, dinamik) vb. ölçütler kriter olmamalıdır.

Bu çalışma, çeviri etiği bağlamında belirtilen görüş ve düşüncelerden hareketle, COVID-19 ile ilgili bilgilendirici metinlerin Türkçeye çevirilerinin değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Tüm dünyayı etkisine alan COVID-19 ile ilgili veriler ve bilgiler Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından gerek yazılı gerekse medyada ve diğer platformlarda yayımlanmıştır. Bu bağlamda, bilgilerin içeriklerinin doğru, anlaşılır ve açık bir şekilde iletilmesi insanların sağlığı, alınacak önlemler ve geliştirilecek davranışlar açısından önemlidir. COVID-19 ile ilgili metinler bilgilendirici, açıklayıcı, aynı zamanda da çağrışsal metin türlerini içermekte ve bir amaca hizmet etmekte ve bir işlevi bulunmaktadır. Bu çerçevede çevrilecek metnin türü nedir? Çevirinin amacı nedir? Çevirinin erek kültürde nasıl bir işlevi olacaktır? Hedeflenen okur kitlesi kimdir? Hedef kitlenin beklentisi nedir? Hedeflenen iletişimsel etki nedir ve ne olmalıdır? Bu ve benzeri sorular, çeviride etik olgusunu etkilemekte ve çeviride açıklık, anlaşılabilirlik, sadakat, doğruluk, okur beklentisi vb. üzerinde bir etkiye sahip olmaktadır. Çalışmada, Chesterman ve diğer bazı araştırmacıların çeviri etiği ile ilgili söylemlerinden yola çıkılarak, İstanbul Üniversitesi "COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi" kapsamında yapılan COVID-19 metinlerinin Türkçe çevirileri⁵ üzerine bir değerlendirme yapılacaktır. Değerlendirmede, iletişime dayalı etik model ile norma dayalı etik modele ilişkin söylemler ön planda tutulacaktır. Bunun nedenleri arasında, COVID-19 metinlerinin bilgilendirici ve açıklayıcı metinler olması ve Dünya Sağlık Örgütü'nün bu metinler aracılığıyla COVID-19 ile ilgili bilgileri tüm dünyaya duyurma çabası sayılabilir. Bu bağlamda, metin türü, metnin amacı ve işlevi, değerlendirmede hangi etik modellerin ön planda tutulacağına etki etmektedir. Nitekim DSÖ tarafından yapılan açıklama ve bilgilendirmelerin çeviride yeterince açık ve anlaşılır kılınması ve hedef kitle ile normların göz önünde bulundurulması, iletişime ve norma dayalı çeviri etiği modellerini ön plana çıkarmaktadır. Bu etik modeller ile ilgili söylemler dışında, diğer bazı araştırmacıların çeviri etiği ile ilgili görüşlerine de çalışmada başvurulacaktır. Bu çerçevede, ilk olarak çeviri etiği ile ilgili bazı görüş ve düşünceler ele alınacak, ardından çeviri etiği ile ilgili görüş ve düşüncelerden yola çıkılarak, DSÖ'nün COVID-19 ile ilgili yayınlarının "COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi" kapsamında Türkçeye yapılan çevirileri betimleyici yaklaşımla incelenerek bir değerlendirme yapılacaktır. Çalışmanın, özellikle çeviri etiği bağlamında yapılacak diğer çalışmalara bu konuda farkındalığı artırarak katkı sunabileceği düşünülmektedir.

2. Çeviri etiği ile ilgili modelleme ve görüşler

Parlak, kültür ve toplum yaşamı içindeki "işleyiş, ideolojik baskılar [ve] geçerli paradigmlar"ın çeviriye kaçınılmaz olarak yansıtacağına vurgu yaptıktan sonra "Çevirmenin en büyük etik sorumluluğunun,

⁵ Bkz: <https://www.istanbul.edu.tr/tr/content/covid-19-bilgilendirme-sayfasi/bilgi-seferberligi-projesi-cevirileri>, Erişim: 27.02.2022

Pym ve Chesterman'ın da çeşitli bağlamlarda vurguladıkları gibi yaptığı işe, birbirlerine ve yabancı iki dil, iki kültür, iki insan, iki grup arasındaki iletişimde “arabuluculuk” ve “uzlaştırıcılık” görevine karşı olduğunu belirtmektedir” (Parlak, 2008: 11).

Parlak, çeviri etiği bağlamında çeviride doğruluk değerinin önemine de değinerek “Belli bir kaynak metnin çevirisinin okura sunulduğu bildirildiğinde, o metnin yazarının, metnin dilinin ve türünün gerektirdiği bir eyleme biçimiyle iş görmesi gerektiğine” (Parlak 2008: 8) dikkat çekmektedir. Popović (1970: 80)'in çeviride yapılan değişikliklerin kaynak metnin yararına olması durumunda kabul edilebilir olduğu görüşü karşısında Vuraler (2016), metnin yararına karar alma aşamasında metnin erek kitle tarafından doğru alınlanıp alınlanmadığına dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir. İćöz, çeşitli modern çeviri yaklaşımlarının gelişimiyle, “kültürlerarası iletişim, çevirinin amacı, metin türü, çevirinin sosyal, dini ve ekonomik rolü, değişim-dönüşümler vb.” araştırma konularının çeviride “etik” kavramını gündeme getirdiğine ve tüm bu faktörlerin etik bir çevirinin üretilmesine hizmet edebileceği gibi etik olmayan bir çevirinin üretilmesinde de rol oynayabileceğine vurgu yapmaktadır (2012:134).

Kaynak dil / kütür, ileti, erek dil/kültür arasında iletişimi sağlayan, arabulucu ve önemli bir aktör olan çevirmen, erek dilin bulunduğu toplumsal kültürel çevre, çevirinin yapıldığı dönem, erek kitle, iletinin anlamı, niyeti, verilmek istenen etki gibi bileşenler doğrultusunda strateji ve yöntemlerini belirler. Zorlu bir edim olan çeviride, çevirmen stratejileri, teknikleri, kararları metin türlerine göre değişiklik göstermektedir. Çevirmenin, yazarın söylem evrenini, kurgusunu, duygularını yansıttığı edebi türlerde ele alacağı ve opak metinler olarak nitelendirilebilecek bu tür içeriklerde, çevirmenin benimseyeceği yaklaşımlar ile Katharina Reiss'in (1971) metin türleri ve işlevlerini temel alarak yapılandırdığı “betimleyici”, “açıklayıcı”, ve “çağırmsal” olarak tanımlanan ve diğer metin türlerine göre şeffaf (transparent) olarak nitelendirilebilecek metin türlerindeki yaklaşımları, edimleri, zorluklarla başa çıkma yöntemleri farklılık gösterecektir (Opak ve tansparant kavramları için bkz Foisson & Laurent, 1981). Lavault-Olléon ve Allignol (2014) bütün bu bileşenleri ortak bir kodla iletmek için örtük ve açık norm kavramlarını ele alır. Bu bağlamda örtük normlar (implicite), dilin yanında, sosyo-kültürel bileşenlerden oluşurken, açık (explicite) normlar ise dilbilgisi kuralları, tek dilli sözlüklerde ve referans eserlerde yer alan dil kuralları da dâhil olmak üzere editör ve yayıncıların ilkelerini içermektedir (Lavault-Olléon & Allignol, 2014). Çeviri ürününü, işveren, çevirmen, erek kitle ilişkisi içinde ele alan ve çeviri ürünün bir amaca hizmet etmesi, pragmatik bir işlevi olması gerektiğini savunan işlevsel kuramın öncülerinden olan Reiss ve Vermeer'de metin türleri ve işlevlerine ilişkin normların, çevirmen kararlarında etkili ve belirleyici olacağını belirtmişlerdir (Reiss & Vermeer, 1984).

İćöz, bir çevirinin hangi durumlarda etik olmadığını, çalışması boyunca yararlandığı Pym (2001), Chesterman (2001), Spivak (2003) ve Venuti (1998) gibi araştırmacıların çalışmalarından yola çıkarak aktarmıştır. Bu bağlamda çevirmenin etik kuralları ihlal etmemesi için kaynak metni yanlış temsil etmemesi ve yorumlamaması, yanlış, önyargı içeren ve ideolojik açıdan şüpheli bir ürün ortaya koymaması ve kaynak metnin değerini yitirmesine neden olmaması gerekmektedir (İćöz, 2012: 134).

Chesterman (2001), dört çeviri etiği modeli üzerinde durmakta ve bu modellere eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır: “Temsil etiği”, “hizmet etiği”, “iletişim etiği” ve “norma dayalı etik”. Temsil etiğinde, kaynak metni ve yazarın niyetini hiçbir şeyi değiştirmeden olduğu gibi temsil etmek esas olandır. Chesterman, temsil etiğinin, kutsal metinler veya AB metinleri gibi sadakatin ve doğru temsilin çok önemli olduğu metin türleriyle bağdaştığına işaret etmiştir. Hizmet etiğinde ise çeviri, müşteri için gerçekleştirilen ticari bir hizmet olarak değerlendirilmektedir. Bu etik modele göre, çevirinin müşterinin taleplerine uygun olarak ve yine müşteri tarafından belirlenen amaca göre yapılması halinde çevirmenin etik davrandığı kabul edilmektedir. Böylece hizmet etiğinde çevirmenin öncelikli niteliği “bağlılık”tır. İletişim etiğinde çevirmen, kültürler arasında iletişimi sağlamaya çalışan bir arabulucudur. Birbirini

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

anlamak, metinlerin, mesajların, işaretlerin, niyetlerin, anlamın vb.nin anlaşılmasıyla gerçekleşir. Norma dayalı çeviri etiği modeli ise betimleyici çeviri çalışmalarına ve norm kuramına dayanmaktadır. Normlar, çeviri ürünleri belirleyen veya etkileyen yönleriyle kabul edilir çevirilerin nasıl olduklarını ve dönemden döneme, kültürden kültüre nasıl değişiklik gösterdiğini belirtmektedir. Normlar çerçevesinde beklentilerin karşılanmaması durumunda, çevirmenin bir önsözle bu durumu açıkça belirtmesi önem taşımaktadır çünkü bu modelin dayandığı temel değerlerden biri güvendir (Chesterman, 2001: 139-142). Etiğin normlar üzerindeki etkisi ise şu sözlerle açıklanabilir: “(...) etik, bir toplumun ya da alt gruplarının içinde var olan bireylerin eylemlerinin ahlaki sonuçlarını ve ortaya çıkan sorunları inceler; davranışları analiz ederek doğru ve yanlış şeklinde değerlendirir. Böylece birey ve toplumun önceliklerini belirleyerek eylemlerin yeniden biçimlenmesini sağlayan normların oluşturulmasında öncülük görevini üstlenir” (Arslan, 2016:213). Chesterman’ın belirttiği üzere, norma dayalı modelde “etik davranmak, okuru veya müşteriyi şaşırtmadan, normlara uygun olarak, kişinin kendisinden beklediği şekilde davranması demektir” (Chesterman, 2001: 141). Bu bağlamda, çevirmenler öngörülebilir ve normlara uygun bir şekilde davrandıklarında, kendilerine daha kolay güvenilmektedir (Chesterman, 2001: 142). Çevirmen kendisinden beklediği şekilde davranmadığında, okur, yayıncı vb. aktörlerin kendisine olan güveni sarsılabilmektedir. Bu güvenin sarsılmaması için çevirmenin, neden böyle davrandığını, hangi amaçla ilgili kararları aldığını bir çevirmen notu, önsöz vb. ile açıklaması önem arz etmektedir. Chesterman’ın üzerinde durduğu çeviri etiği modellerini özetleyecek olursak, “Temsil etiğinde, “hakikat” ya da “doğruluk”; hizmet etiğinde, “sadakat”; iletişim modelinde, “anlama” ve norma dayalı modelde ise daha çok “güven” vurgulanır” (Chesterman’dan aktaran Arslan, 2017: 219).

Chesterman (2001:140), bir çevirinin diğerini yanlış temsil etmesi durumunda kültürlerarası alımlama ve ilişkilerle ilgili etik olmayan sonuçlar ortaya çıktığına vurgu yapmaktadır. Açıklık ve anlaşılabilirlik da iletişim açısından önem arz etmekte ve bazı durumlarda etik açıdan çeviride sorunlara neden olabilmektedir. Çeviri yeterince açık ve anlaşılır mıdır? Çeviri gerekli iletişimi sağlamakta mıdır? Vurular, çevirmenin kaynak metin ve yazarı kadar erek okuru da dikkate alarak erek okurca anlaşılır çeviriler üretmesinin önemine ve gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Yaptığı karşılaştırmalı çeviri incelemesi neticesinde Vurular, çeviri sırasında “(...) anlaşılabilirliği ve okunurluğu yüksek cümleler kurmaya gayret et[menin]” (2016: 60) okur sayısını olumlu yönde etkileyebileceğine işaret etmiştir.

Özellikle, çevirmenin kültürlerarası bir köprü olarak konumlandırıldığı iletişim modelinde açıklık ve anlaşılabilirlik değerleri çevride büyük önem taşımakta ve önemli okur beklentileri arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, bu değerlerin göreceli olması, bir sorunsala zemin hazırlayan nedenlerdendir: Chesterman’a göre “bu ifadedeki temel sorun “gerekli açıklık derecesinin”, kaçınılmaz olarak yazarların (çevirmenlerin) bu gerekliliği nasıl algıladıklarına bağlı olmasıdır. Bu algılama çevirmenler söz konusu olduğunda kısmen onların erek kültür normları hakkındaki bilgilerine, kısmen de erek kültür içindeki belli bir okur kitlesi öngörme kapasitelerine bağlıdır” (Chesterman 2000:175-176’dan aktaran Parlak, 2008: 4).

Chesterman, temsile, hizmete, iletişime ve norma dayalı modelleri açıkladıktan sonra bu modellerin eksik yönlerine de değinmiş, bu dört modelin kısmi modeller olduğunu, her birinin çevirinin genel etik alanının sadece bir kısmını kapsadığını ve her birinin bu bağlamda kendi başına yetersiz olduğunu belirtmiştir (2001: 144). Chesterman’ın her bir etik modeli açıkladıktan sonra modellerin eksik yönlerine vurgu yapması ve bu bağlamda modellere eleştirel yaklaşması, aslında onun çeviri etiği ile ilgili sorunların çözümü için alternatif bir yol arayışında olduğuna işaret etmektedir. Chesterman (2001) dört etik modeli irdeledikten sonra, tıpçıların Hipokrat yemini gibi çevirmenler için bir yemin

Adres | Address*RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**RumeliDE Journal of Language and Literature Studies***e-posta:** editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124**e-mail:** editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

önerisinde bulunmaktadır. Bu bağlamda, merkezinde resmi bir çevirmen yemini olabilecek beşinci bir etik model önermektedir.

Çeviri etiği ile ilgili modeller ve görüşler yukarıda aktarılanlarla sınırlı değildir. Zira çeviri etiği çok geniş bir kavramdır ve çok farklı boyutları vardır. Bu bölümde aktarılan çeviri etiği ile ilgili bilgi ve açıklamalar, bu çalışma kapsamında yapılan inceleme ve değerlendirme için ihtiyaç duyulan verilerin bir kısmını oluşturmaktadır. Çalışmanın sonraki kısmında, çeviri etiği açısından bir değerlendirme yapabilmek için çeviri etiği ile ilgili yaklaşım, görüş ve düşünceler aktarılmaya devam edecektir.

3. DSÖ'nün COVID-19 ile ilgili yayınlarının Türkçe çevirilerinin incelenmesi

Bu bölümde, Chesterman'ın ortaya koyduğu iletişime ve norma dayalı etik modellerle ilgili söylemler ve ayrıca çeviri etiği ile ilgili diğer araştırmacıların görüşleri göz önünde bulundurularak, DSÖ'nün COVID-19 ile ilgili yayınlarının Türkçe çevirileri⁶ incelenecektir. İncelemede, iletişime ve norma dayalı çeviri etiği modelleri, COVID-19 metinlerinin yapısı, amacı ve çevirinin işlevi göz önünde bulundurularak ön planda tutulmuştur. DSÖ'nün yayımladığı COVID-19 metinleri bilgilendirici metinlerdir. Bu metinlerin amacı hastalık ile ilgili doğru ve güvenilir bilgiyi hedef kitleye aktarmaktır. Bu bağlamda, tüm dünyaya ulaşan doğru ve güvenilir bilgi, bir salgın haline gelen COVID-19 hastalığı hakkında dezenformasyonu ve bilgi kirliliğini önleyecektir. Bilgilendirici metinlerde metnin anlaşılmasının ve yeterince açık olmasının önemli iki değer olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu olan tüm dünyaya hitap eden bir kuruluş (DSÖ) olduğunda, metinde aktarılan bilginin anlaşılmasının ve herkesin anlayacağı şekilde açık olmasının daha da önem kazandığını söylemek mümkündür. İletişime dayalı etik modelde, açıklık, anlaşılabilirlik; norma dayalı etik modelde ise güven değeri ön plandadır (Chesterman, 2001: 141-42). Bu doğrultuda, COVID-19 metinlerinin "COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi" kapsamında yapılan Türkçe çevirileri, çeviride açıklık, anlaşılabilirlik, güven, etik kültür normları, etik okur beklentileri çerçevesinde incelenerek bir değerlendirme yapılacaktır.

Chesterman "açıklık" değerinin modelden modele farklılık gösterdiğine şu sözlerle vurgu yapmaktadır: "Hizmet ve iletişim modellerinde açıklık, erişilebilirlik olarak yorumlanmaktadır. Açıklık, okurların bir metni, onun anlamını, mesajını ve yazarın niyetini ne kadar kolay anladığını belirleyen bir metin kalitesidir. Bu anlamda açık bir çeviri çok fazla zaman ve çaba sarf etmeden anlaşılabilen bir çeviridir" (2001:144). Norma dayalı modelde, açıklık değeri bağlama ve kültüre bağlıdır. "Model, okurların beklediği şekilde, durumun gerektirdiği ölçüde açık olunması gerektiğini vurgular" (Chesterman, 2001:144). Buradan hareketle, iletişim modelinde vurgulanan ve erişilebilirlik olarak yorumlanan açıklık değerinin, "COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi" kapsamında yapılan COVID-19 çevirilerinde göz önünde bulundurulup bulundurulmadığı, norma dayalı modelde vurgulandığı üzere, bağlama ve kültüre bağlı olan açıklık değerinin, beklenti normlarıyla ilişkilendirilip ilişkilendirilmediği irdelenecektir.

DSÖ'nün COVID-19 ile ilgili yayınları genel olarak, giriş, amaç, okuyucu kitlesi ve içerikten oluşmaktadır. "The COVID-19 Risk Communication Package For Healthcare Facilities/ COVID-19 Sağlık Kuruluşları İçin Risk İletişim Paketi", sağlık kuruluşları yönetimi ile sağlık çalışanlarını COVID-19'dan korumak, hastalığın sağlık kuruluşlarında yayılmasını önlemek amacıyla gütmekte ve bu amaç doğrultusunda, temel olarak sağlık çalışanları ile sağlık kuruluşlarına hitap etmektedir (DSÖ, 2020a: 2).

⁶ İstanbul Üniversitesi "COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi" kapsamında yapılan çeviriler, <https://www.istanbul.edu.tr/tr/content/covid-19-bilgilendirme-sayfasi/bilgi-seferberligi-projesi-cevirileri>

Adres | Address

Aşağıda, “*The COVID-19 Risk Communication Package For Healthcare Facilities*” başlıklı DSÖ yayının İstanbul Üniversitesi “COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi” kapsamında yapılan çevirisinin analizine ilişkin bazı açıklamalar yer almaktadır:

Örnek 1

Kaynak Metin: “ <i>The COVID-19 Risk Communication Package For Healthcare Facilities</i> ”, (WHO, 2020a)	Erek Metin: “ <i>COVID-19 Sağlık Kuruluşları İçin Risk İletişim Paketi</i> ”, (DSÖ, 2020a, İ. Ü. COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi kapsamında yapılan çeviri) ⁸	Açıklama
“HCWs are playing a critical role in the COVID-19 outbreak response and are the backbone of a country’s defenses to limit or contain the spread of disease.” (WHO, 2020a: 2)	“Sağlık çalışanları COVID-19 salgını cevabında kritik bir rol oynamaktadırlar ve bir ülkenin hastalığının yayılmasını kısıtlamak ve frenleme mücadelesinin omurgasıdır.” (DSÖ, 2020a: 2)	Sözcüğü sözcüğüne çeviri yaklaşımına bağlı olarak, açıklık değeriyle uyumsuz durumlar gözlemlenmiştir: Kaynak metinde “response” isim hali, erek metinde de isim hali olan “cevabında” ile karşılanmış (oysa “salgına cevap verme”, erek dil açısından daha kabul edilebilir bir ifadedir); kaynak metinde geçen “hastalık” sözcüğü, erek metinde “ülkenin hastalığının” şeklinde çevrilmiştir. Bilgilendirici metinlerde, metnin vermek istediği bilginin erek dilde en iyi şekilde aktarılması açıklık değeri açısından önem taşımaktadır.
“On the frontlines, HCWs provide the necessary care for patients with suspected and confirmed COVID-19, often under challenging circumstances.” (WHO, 2020a: 2)	“Sağlık çalışanları ön saflarda ve genellikle zor koşullar altında, şüpheli veya doğrulanmış COVID-19 hastaları için gerekli bakımı sağlarlar.” (DSÖ, 2020a: 2)	Sözcüğü sözcüğüne çeviri yaklaşımına bağlı olarak açıklık ilkesiyle uyumsuz bir durum: “confirmed” sözcüğü Türkçede ilk aklı gelen karşılıklardan olan “doğrulanmış” sözcüğü ile karşılanmıştır. Türkçede “COVID-19 teşhisi konmuş hastalar” vb. uygun bir ifade şekli, açıklık ilkesi ve erek dil normları açısından daha uygun olabilir.
“This limits potential infection throughout the health care center.” (WHO, 2020a: 5)	“Böylelikle sağlık merkezi içinde potansiyel enfeksiyon yayılımı limitlenmiş olur.” (DSÖ, 2020a: 5)	Her ne kadar yabancı kökenli sözcükler alan uzmanları için kabul edilir ve anlaşılır olsa da alan dışındaki genel dil sözcükleri için Türkçe yapıların kullanımı açıklık ve erek dil ve okur normları açısından daha uygun görünmektedir. Bu doğrultuda, “limitlenmiş” yerine “sınırlandırılmış” ifadesi tercih edilebilir.
“ <i>Managing patients with suspected or confirmed</i> ”	“ <i>COVID 19 Olduğundan Şüphelenilen Veya Olduğu Onaylanan Hastaların Sağlık</i> ”	Her ne kadar “confirmed” için bu defa dil yapısına daha uygun bir kullanım söz konusu olsa da (“COVID 19 olduğu onaylanan

7 <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331140/COVID-19-022020.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, Erişim tarihi: 11.03.2022

8 İstanbul Üniversitesi COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi kapsamında yapılan çeviri, <https://www.istanbul.edu.tr/tr/content/covid-19-bilgilendirme-sayfasi/bilgi-seferberligi-projesi-cevirileri#title15853031501595>, Erişim tarihi: 11.03.2022

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

<i>COVID-19 at your healthcare facility</i> " (WHO, 2020a: 6)	<i>Tesisinizde Yönetimi</i> " (DSÖ, 2020a: 6)	hasta" şeklinde), aynı metnin çevirisinde aynı kavram için farklı karşılık veya kullanımların olduğu görülmektedir. Çeviride kavramsal tutarlılığı sağlamak, açıklık ve anlaşılrlık açısından önemlidir.
"Provide medical masks to all patients presenting with flu like symptoms or reporting possible COVID-19 infection . Remind all patients to use good respiratory and hand hygiene." (WHO, 2020a: 6)	"Grip benzeri semptomlarla başvuran veya olası COVID-19 enfeksiyonu bildiren tüm hastalara tıbbi maskeler sağlanmalıdır. Tüm hastalara iyi solunum ve el hijyeni hatırlatılmalıdır." (DSÖ, 2020a: 6)	Sözcüğü sözcüğüne çeviri yaklaşımından kaynaklı ifadeler, dilde yadırgatıcı etkiye sahip olabilmekte, açıklık ve anlaşılrlık açısından bir tehdit oluşturabilmektedir: "COVID-19 enfeksiyonu bildiren"; "... iyi solunum ... hatırlatılmalıdır". "Enfeksiyon bildirmek" ve "hastalara iyi solunum hatırlatılması" ifadeleri açıklık ve anlaşılrlık açısından sorgulanmalıdır.
" Limit the movement of patients within the health center to reduce potential infection throughout the healthcare facility" (WHO, 2020a: 6)	"Sağlık tesisi genelinde potansiyel enfeksiyonu azaltmak için hastaların sağlık merkezi içindeki hareketlerini Sınırlayın ." (DSÖ, 2020a: 6)	Aynı sözcük için farklı karşılıkların kullanılması tutarsızlığa neden olmaktadır. "to limit" fiili için çeviride ilk defasında yabancı kökenin ("limitlemek") tercih edilmesi, sonrasında Türkçe fiilin ("sınırlamak") kullanılması, okur açısından bir sorgulamaya neden olabilir. "limit" yabancı sözcüğünü bilmeyen bir okur limitlemek ile sınırlamak fiillerinin farklı olduğunu düşünebilir. Bu durum anlaşılrlığı da olumsuz etkileyebilir. Proje bazlı çevirilerde, özellikle belirli metin tipleri için kavram karşılıklarının önceden belirlenmesi, çeviride standardın sağlanması açısından gereklidir.
" Perform regular environmental cleaning and disinfection" (WHO, 2020a: 6)	"Düzenli çevre temizliği ve dezenfeksiyonu gerçekleştirin " (DSÖ, 2020a: 6)	Sözcüğü sözcüğüne çeviri yaklaşımından kaynaklı erek dil yapısına uygun olamayan ifadeler: "perform" için "gerçekleştirmek" karşılığı kullanılmıştır. Türkçede "çevre temizliği yapmak" doğal dil yapısına daha uygun bir ifadedir.
"If you start coughing, sneezing or develop fever after you have provided care , report your illness immediately to the concerned authority and follow their advice" (WHO, 2020a: 6)	" Bakım sağlarken eğer öksürür, hapşırırmanız veya ateşiniz yükselirse hemen hastalığınızı ilgili makamlara rapor edin ve onların tavsiyelerine uyun." (DSÖ, 2020a: 6)	Sözcüğün olduğundan farklı bir anlam ile karşılanması bilginin doğru aktarımının önüne geçebilir. Sonralık bildiren "after" ifadesi "o esnada, aynı anda" anlamında "bakım sağlarken" (bakım sağlandığı sırada) şeklinde aktarılmıştır.
"Caring for a suspected/ confirmed case of COVID-19 with NO aerosol-generating procedure"; "Caring for	"Damlacık üretme süreci olmayan şüpheli / doğrulanmış onaylanmış bir COVID 19 vakası bakımı"; "Damlacık üretme süreci	Aynı kavram için farklı karşılıkların kullanılması kavram kargaşasına neden olabilmektedir: "confirmed" için

Adres

Address

a suspected/ confirmed case of COVID-19 WITH aerosol-generating procedure” ; “Transport of suspected/ confirmed case of COVID-19,including direct care” (WHO, 2020a: 7)	olan şüpheli / doğrulanmış bir COVID 19 vakası bakımı”; “Şüpheli / teyit edilmiş COVID 19 vakasının taşınması, doğrudan bakım dahil” (DSÖ, 2020a: 7)	“doğrulanmış”, “onaylanmış” ve “teyit edilmiş” karşılıkları kullanılarak bir standart sağlanamamıştır.
“Communicating with patients with suspected or confirmed COVID-19” (WHO, 2020a: 8)	“COVID-19 şüphesi olan ya da enfekte olduğu teyit edilmiş hastalarla iletişim” (DSÖ, 2020a: 8)	“confirmed” fiili için neredeyse her defasında farklı bir karşılığın kullanılması, bilgi aktarımının böylesine önemli olduğu bir metnin (DSÖ yayını) çevirisinde standardın sağlanamamasına neden olmaktadır.
“It can be more severe for some people and can lead to pneumonia or breathing difficulties.” (WHO, 2020a: 9)	“Bazı insanlarda daha ağır seyredebilir ve pnömoni (zatürre) veya solunum güçlüğüne neden olabilir.” (DSÖ, 2020a: 9)	Metnin genelinde sağlık terimleri yabancı kökeniyle kullanılmakla birlikte pnömoni için parantez içinde Türkçe karşılığı verilmiştir.
“Wash your hands with soap and water or, if your hands are not visibly dirty , use an alcohol-based hand rub . This will remove the virus if it is on your hands.” (WHO, 2020a: 9)	“Ellerinizi su ve sabunla yıkayın veya, eğer elleriniz görünür şekilde kirliyse alkol bazlı el jeli kullanın. Eğer virüs ellerinizdeyse bu jel ortadan kaldıracaktır.” (DSÖ, 2020a: 9)	Olumsuz yapının olumlu yapıda aktarılması, anlamın olduğundan farklı yansıtılmasına neden olabilir. “...görünürde elleriniz kirli değilse” yerine “kirliyse” şeklinde aktarım sağlanması, hastalığı olumsuz etkileyecek bir uygulamaya neden olabilir. Ayrıca, çevirinin başlarında (s. 4) tercih edilen “dezenfektan” için bu defa (s.9) “alkol bazlı el jeli” karşılığı tercih edilmiştir.

“*The COVID-19 Risk Communication Package For Healthcare Facilities*” (WHO, 2020a) başlıklı yayının “COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi” kapsamında yapılan Türkçe çevirisinde, 8. sayfadan sonra doğal dil yapısına daha uygun ifadelerin yer aldığı söylemek mümkündür. Çevirinin başlarında benimsendiği gözlemlenen sözcüğü sözcüğüne çeviri yaklaşımının bu bağlamda yerini anlam odaklı yaklaşıma bıraktığı söylenebilir. Çeviri metinde, 8. sayfadan sonra anlamın erek dilde iyi bir şekilde aktarılmasına odaklanıldığı gözlemlenmektedir. Bir örnekle bu durumu daha somut bir şekilde göstermek mümkündür: “Maintain a healthy lifestyle: proper diet, sleep, exercise and social contacts with friends and family” (WHO, 2020a: 9) çeviride şöyle aktarılmıştır: “Sağlıklı bir yaşam tarzı sürdürün: dengeli ve düzenli beslenin, uykunuza dikkat edin, egzersiz yapın, aile ve arkadaşlarınızla iletişim kurun” (DSÖ, 2020a: 9). Ayrıca, çevirinin bu kısımlarında yabancı terimlerin Türkçe karşılıklarının kullanılmasına da özen gösterilmiştir. Örneğin, “pnömoni (zatürre)” parantez içinde Türkçesiyle aktarılmış (DSÖ, 2020a: 9); çeviri metnin başlarında kullanılan dezenfektan (DSÖ, 2020a: 4) yerine “alkol bazlı el jeli” (DSÖ, 2020a: 9, 11); supervisor için “yetkililer (üstünüz, yöneticiniz vs)” (DSÖ, 2020a: 10) ifadesi tercih edilerek Türkçe yapılar kullanılmıştır. “My 5 Moments for Hand Hygiene” (WHO, 2020a: 6, 11) başlığındaki “moment”in ilk etapta “hareket” (el hijyenim için 5 hareket, WHO, 2020a: 6) olarak karşılandığı, daha sonra aynı ifadenin Türkçede daha kabul edilebilir bir ifade şekli olarak nitelendirilebilecek “el hijyeninde 5 adım, DSÖ, 2020a: 11” olarak karşılandığı görülmektedir. Çeviri metnin belirli bir kısmından sonra benimsenen farklı tutumu daha iyi görebilmek için, kaynak metinde tekrar eden ifadelerin erek metinde yer alan iki farklı çevirisini (ilki sözcüğü sözcüğüne çeviriyi, ikincisi anlamın erek dil normlarına uygun aktarımını daha fazla öncelemeye eğilimli iki farklı yaklaşımla yapılan çevirilerini) örnek olarak gösterebiliriz:

Örnek 2

Adres	Address
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi	RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
e-posta: editor@rumelide.com	e-mail: editor@rumelide.com,
tel: +90 505 7958124	phone: +90 505 7958124

Kaynak metin: “ <i>The COVID-19 Risk Communication Package For Healthcare Facilities</i> ”, (WHO, 2020a)	Erek metin (çeviri 1): “ <i>COVID-19 Sağlık Kuruluşları İçin Risk İletişim Paketi</i> ”, (DSÖ, 2020a, İ. Ü. COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi kapsamında yapılan çeviri) ¹⁰	Erek metin (çeviri 2): “ <i>COVID-19 Sağlık Kuruluşları İçin Risk İletişim Paketi</i> ”, (DSÖ, 2020a, İ. Ü. COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi kapsamında yapılan çeviri) ¹¹
“My 5 Moments for Hand Hygiene Use alcohol-based hand rub or wash hands with soap and water: 1.Before touching a patient 2.Before engaging in clean/aseptic procedures 3.After body fluid exposure risk 4.After touching a patient 5.After touching patient surroundings” (WHO, 2020a: 6, 11)	“El hijyenim için 5 hareket Alkol bazlı el dezenfektanı kullanın veya ellerinizi su ve sabun ile yıkayın. 1. Herhangi bir hastaya dokunmadan önce 2. Temiz/steril olma prosedürleriyle meşgul olmadan önce 3. Vücut salgısına maruziyet riskinden sonra 4. Hastaya dokunduktan sonra 5. Hastanın etrafına dokunduktan sonra” (DSÖ, 2020a: 6)	“El Hijyeninde 5 Adım Alkol bazlı el dezenfektanları kullanın veya ellerinizi su ve sabunla yıkayın: 1.Hasta ile temastan önce 2. Aseptik işlemlerden önce 3. Vücut sıvıları bulaşma riskinden sonra 4. Hasta ile temastan sonra 5. Hasta çevresi ile temastan sonra” (DSÖ, 2020a: 11)

“*The COVID-19 Risk Communication Package For Healthcare Facilities*” (WHO, 2020a) başlıklı DSÖ yayınının Türkçe çevirisinde, genel tutuma bakıldığında, yabancı kökenli terimlerin tercih edildiği görülmektedir: “entübe etmek, sterilize, dezenfektan, hijyen, izolasyon, aseptik”¹² bu sözcüklerden bazılarıdır. DSÖ'nün hazırladığı, esasen sağlık kuruluşları ve sağlık çalışanlarına yönelik bu iletişim paketinin çevirisinde yabancı kökenli sözcüklerin tercih edilmesi, hedef kitle açısından sorun teşkil etmeyebilir çünkü metnin hedef okuyucu kitlesi, alanla ilgili yabancı kökenli terimlere hâkim olan sağlık çalışanlarıdır. Bununla birlikte, çevirinin sonunda yer alan proje ekibi ile ilgili bilgiler, çevirinin Mart-Nisan 2020 tarihleri arasında, Tıp Fakültesi Öğretim üyeleri ve öğrencileri yardımıyla gerçekleştirildiğini göstermektedir: “Akademik editör kurulu” ile “Destek Ekibinde” Tıp Fakültesi Öğretim üyeleri yer almakta, “Çeviriye katkıda bulunan öğrenciler” ile “Öğrenci Editör Kurulunda” sadece tıp fakültesi öğrencileri yer almaktadır. Böylesine önemli bir çeviri projesinde, çeviri bölümü Öğretim Üyeleri ve öğrencilerinin yer almaması dikkat çekicidir. Sağlık alanıyla ilgili bir çeviri projesinde¹³ sağlık alanından uzmanların yer alması kadar çeviri alanından uzmanların yer alması da bir gerekliliktir. Çeviri bilgi ve becerilerine sahip yetkin çevirmenlerin veya çevirmen adaylarının projeye dâhil edilmesi, bazı çeviri sorunlarının önüne geçebilir. Örneğin, yukarıda örnekleriyle sunulduğu üzere, çeviri metnin ilk kısımları ile sonraki kısımları farklı yaklaşımlarla çevrilmiş ve terimsel tutarlılığın da metin boyunca sağlanamadığı durumlar olmuştur. Çeviri metinde farklı terim karşılıkları kullanılması ve farklı çeviri yaklaşımlarının tercih edilmesi, çeviri sürecinde kararların bireysel alındığında işaret

⁹ <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331140/COVID-19-022020.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, Erişim tarihi: 11.03.2022

¹⁰ İstanbul Üniversitesi COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi kapsamında yapılan çeviri, <https://www.istanbul.edu.tr/tr/content/covid-19-bilgilendirme-sayfasi/bilgi-seferberligi-projesi-cevirileri#title15853031501595>, Erişim tarihi: 11.03.2022

¹¹ İstanbul Üniversitesi COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi kapsamında yapılan çeviri, <https://www.istanbul.edu.tr/tr/content/covid-19-bilgilendirme-sayfasi/bilgi-seferberligi-projesi-cevirileri#title15853031501595>, Erişim tarihi: 11.03.2022

¹² <https://www.istanbul.edu.tr/tr/content/covid-19-bilgilendirme-sayfasi/bilgi-seferberligi-projesi-cevirileri#title15853031501595>, Erişim: 11.03.2022

¹³ Bkz: “COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi kapsamında Dünya Sağlık Örgütü başta olmak üzere farklı kaynakların yayınları Türkçeye kazandırılıyor. Proje ekibince yapılan çeviriler düzenli olarak sayfamıza eklenecek...”, <https://www.istanbul.edu.tr/tr/content/covid-19-bilgilendirme-sayfasi/bilgi-seferberligi-projesi-cevirileri#title15853031501595>, Erişim: 11.03.2022

Adres Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

etmektedir. Bununla birlikte, projeler, belirli karar, yöntem, kılavuz ve kurallara göre sürecin gerçekleştirdiği işlerdir.

“COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi” kapsamında gerçekleştirilen bir diğer çeviri de *Risk communication and community engagement readiness and initial response for novel coronaviruses (nCoV)*¹⁴ (WHO, 2020b) / *2019 Tipi Yeni Koronavirüse Karşı (2019-Ncov) Risk İletişimi Ve Toplum Katılımı (RCCE) Hazırlığı Ve Müdahalesi* başlıklı DSÖ kılavuzudur. Kılavuzun amacı, COVID-19’a karşı toplum sağlığını korumak üzere ülkelere rehberlik etmektir.¹⁵ Aşağıda, kılavuzun “COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi” kapsamında yapılan çevirisinin analizine ilişkin bazı açıklamalar yer almaktadır:

Örnek 3

Kaynak metin: “Risk communication and community engagement readiness and initial response for novel coronaviruses (nCoV)” ¹⁶ (WHO, 2020b)	Erek metin: “2019 tipi yeni koronavirüse karşı (2019-nCoV) risk iletişimi ve toplum katılımı (RCCE) hazırlığı ve müdahalesi” ¹⁷ , (DSÖ, 2020b, İ. Ü. COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi kapsamında yapılan çeviri)	Açıklama
“RCCE helps prevent infodemics (the spread of misinformation) , builds trust in the response and increases the probability that health advice is followed.” (WHO, 2020b: 1)	“RCCE bilgi kirliliğini (infodemik: bir sorun hakkında zorlaştıracak kadar aşırı miktarda bilgi bulunması) önler, müdahalede güveni sağlar ve sağlık tavsiyelerinin uygulanma olasılığını yükseltir.” (DSÖ, 2020b: 1)	“ Infodemik ” sözcüğünün, çeviride, parantez içinde detaylı bir şekilde açıklanması, açıklık ve anlaşılabilirlik açısından hedef kitleye yarar sağlayabilir.
“ RCCE is essential for surveillance , case reporting, contract tracing, caring for the sick and clinical care, gathering local support for any logistic and operational needs of the response.” (WHO, 2020b: 1)	“ RCCE sürveyans , vaka raporlaması, temas izleme, hasta bakımı, sağlık hizmeti sunma ve müdahalenin lojistik ve işlevsel ihtiyaçları için yerel destek sağlama konularında elzemdır. ” (DSÖ, 2020b: 1)	Kılavuz, toplum sağlığını korumak amacıyla tüm toplumlara hitap etmektedir. Bu bağlamda, sağlıkçılar dışında toplumun diğer kesimlerinin de bu kılavuzu anlaması önemlidir. Çeviride ödüncülerle direkt aktarılan “ sürveyans ” teriminin açıklanarak aktarılması, kavramın daha geniş bir kesimce anlaşılmasına imkân tanıyabilirdi.
“Identify media and other communication channels and influencers and assess their potential reach for potential target audiences – use channels and influencers trusted, preferred and regularly used by target audiences” (WHO, 2020b: 2)	“Basını, diğer iletişim kanalları ve kanaat önderlerini (influencer) belirleyin ve hedef kitlelere ulaşma potansiyellerini değerlendirin; hedef kitlenin güvendiği, tercih ettiği ve düzenli olarak kullandığı haberleşme ağlarını ve kanaat önderlerini kullanın” (DSÖ, 2020b: 2)	Yabancı kökenli sözcüğün Türkçe karşılığının (kanaat önderlerini) tercih edilerek, yabancı sözcüğün parantez içinde (influencer) aktarılması, hem yabancı köklere aşina olan uzmanlar hem de ilgili terimi bilmeyen genel halk kitleleri için avantajlı olabilir. Geniş kitlelere hitap eden kılavuzlarda, anlaşılabilirlik ve

14 “2019 TİPİ YENİ KORONAVİRÜSE KARŞI (2019-nCoV) RİSK İLETİŞİMİ VE TOPLUM KATILIMI (RCCE) HAZIRLIĞI VE MÜDAHALESİ”, <https://www.istanbul.edu.tr/tr/content/covid-19-bilgilendirme-sayfasi/bilgi-seferberligi-projesi-cevirileri#title15853031501591>, Erişim: 12.03.2022

15 Bkz: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/330377/WHO-2019-nCoV-RCCE-v2020.1-eng.pdf>, Erişim: 12.03.2022

16 http://nhmharyana.gov.in/WriteReadData/userfiles/file/CoronaVirus/20200126%20Risk%20Communication%20%20Community%20Engagement_nCoV.pdf, Erişim: 12.03.2022

17 <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=dso-risk-iletisimi.pdf>, Erişim:12.03.2022

Adres Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

		kolay iletişim açısından terimlerin Türkçe karşılıklarını tercih etmek yararlı olabilir.
--	--	--

Proje kapsamında çevrilen diğer bir kılavuz “*Getting your workplace ready for COVID-19* (WHO, 2020c)¹⁸ / *İş yerinizi COVID-19'a hazırlıklı hale getirmek*” (DSÖ, 2020c)¹⁹ başlıklı DSÖ yayınıdır. Kılavuz, iş yerlerinde COVID-19'un yayılmasının önüne geçilmesi ve gerekli önlemlerin alınması için bilgilendirme amacı taşımaktadır (DSÖ, 2020c). Bu doğrultuda kılavuzda aşağıdaki hususlara yer verilmiştir:

1. İşyerinizde COVID-19 yayılımını önlemenin basit yolları
2. Toplantı ve etkinlik düzenlerken COVID-19 riskiyle nasıl başa çıkabiliriz
3. Siz veya çalışanlarınız seyahat ederseniz nelere dikkat etmelisiniz
4. COVID-19 toplumunuzda görüldüğünde işyerinizi buna nasıl hazırlayabilirsiniz” (DSÖ, 2020c: 1).

“*Getting your workplace ready for COVID-19*” (WHO, 2020c) kılavuzunun İstanbul Üniversitesi “COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi” kapsamında yapılan çevirisi ile ilgili olarak, anlam odaklı bir aktarımın gerçekleştirilmeye çalışıldığını söylemek mümkündür. Bilgilendirici bir metin söz konusu olduğu için anlamın en iyi şekilde aktarılmasını sağlamak bilginin karşı tarafa ulaşması açısından önemlidir. Çeviri metindeki cümle yapılarının doğal dil yapısına uygun olması, açıklık ve anlaşılabilirlik açısından yarar sağlamaktadır. Erek dil yapısına uygun ifadeler, okurken yadırgamaya neden olmadığı için akıcılığı da olumlu etkilemektedir. Bu bağlamda, çeviri metinde anlamın erek dile uygun ifade şekilleriyle aktarılması, bilgilendirici bir metin olan DSÖ metninin söylemek istediğinin hedef kitleye ulaşmasında önemli bir etkiye sahip olmaktadır. Bir virgölün yerinde kullanılmamasının, doğal dil yapısına uygun olmayan ifadelerin çeviride nasıl sonuçlar doğuracağını az çok tahmin ederiz. Söz konusu olan, salgın boyutuna gelen bir hastalığın yayılmasını engellemek adına işyerlerinde alınacak tedbirlerdir ve bu bağlamda, çeviride doğru aktarım elzem bir öneme sahiptir. Bu metnin sadece sağlık çalışanlarını değil de tüm işyeri sorumlularını ve çalışanlarını kapsadığı göz önünde bulundurulduğunda, metnin çevirisinde terimlerin Türkçe karşılıklarına yer verilmesi bilginin aktarımında önemli bir etken olarak değerlendirilebilir. Çeviri metinde, “dezenfektan”, “septom”, “hijyen”, “izole edilmek” vb. yabancı kökenli terimlerin tercih edildiği görülmektedir. Bu kavramlar, COVID-19 salgını ile birlikte sık karşılaşılan, sık duyulan kavramlar haline gelmeye başlamıştır. COVID-19'un yayılımını engellemede veya erken önlem almada bilginin en hızlı şekilde yayılması elzemse, bu durumda, yabancı kökenli kavramların Türkçe karşılıklarının çeviride tercih edilmesi bu süreci hızlandırabilir. Neticede tüm dünyayı ilgilendiren bir olay söz konusudur ve bilgiyi her bireyin anlaması elzemdir. Çeviride, genel olarak açık ve anlaşılır bir dil kullanılması anlaşılabilirliğin önüne geçmektedir çünkü söylenmek istenen, aktarılacak istenen bilgi nettir. Somut bir örnekle, çevirideki açık ve anlaşılır dil kullanımını göstermek mümkündür:

18 Bkz: <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/getting-workplace-ready-for-covid-19.pdf>, Erişim: 13.03.2022

19 Bkz: İstanbul Üniversitesi COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi kapsamında yapılan çeviri: <https://www.istanbul.edu.tr/tr/content/covid-19-bilgilendirme-sayfasi/bilgi-seferberligi-projesi-cevirileri#title15853031501592>, Erişim: 13.03.2022

Adres Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Örnek 4

Kaynak metin: “Getting your workplace ready for COVID-19” (WHO, 2020c)	Erek metin: “İş yerinizi COVID-19'a hazırlıklı hale getirmek” (DSÖ, 2020c, İ. Ü. COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi kapsamında yapılan çeviri)
“•Promote good respiratory hygiene in the workplace • Display posters promoting respiratory hygiene. Combine this with other communication measures such as offering guidance from occupational health and safety officers, briefing at meetings and information on the intranet etc.” (WHO, 2020c: 2)	“• İş yerindeki havanın temizliğini sağlayın • Havanın temiz olmasını teşvik edecek posterler yerleştir. Bunun yanında iş güvenliği ve sağlığı yetkililerinin önderliğinde, toplantılarda ve kurum içi ağlarda teşvik edici bilgilendirmeler yapın” (DSÖ, 2020c: 2)
“• Why? Because good respiratory hygiene prevents the spread of COVID-19” (WHO, 2020c: 2)	“• Neden? Çünkü solunan havanın temiz olması COVID-19'un yayılmasını önler” (DSÖ, 2020c: 2)

Proje kapsamında çevirisi yapılan diğer bir DSÖ yayını ise “Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak (WHO, 2020d) / COVID-19 Salgını Sırasında Ruh Sağlığı ve Psikososyal Konular” başlıklı belgedir. Belgenin “Genel Nüfus”, “Sağlık çalışanları”, “Sağlık Kuruluşlarında Ekip Liderleri veya Yöneticiler”, “Çocukların bakımını üstlenenler”, “Yaşlılar, bakım verenler ve altta yatan başka sağlık sorunları bulunanlar”, “İzolasyondaki insanlar” alt başlıklarından oluşması ve “COVID-19 salgını sırasında farklı sosyal gruptaki insanların ruhsal ve psikososyal sağlığını korumak amacını” (WHO, 2020d: 1) taşınması, bu belgenin geniş kitlelere hitap ettiğine işaret emektedir. COVID-19 salgını sırasında ruh sağlığını korumak için nasıl bir yol izlenmesi gerektiği, hangi önlemlerin alınması gerektiği gerçekten de tüm halkları, tüm dünyayı ilgilendiren bir konudur. Bu nedenle, bu metnin her bireyce anlaşılması önemlidir. Belirli bir kitleye değil de tüm halka hitap eden bu belgenin çevirisinin bu nedenle açık, herkesçe anlaşılır olması gerek belgede belirtilen tavsiyelere uyulması gerekse yanlış anlaşılmanın önüne geçilerek doğru tutum ve davranış sergilenmesi açısından önemlidir. Doğru anlamının beraberinde doğru uygulamaları getireceğini, doğru uygulamaların da hastalığa her açıdan olumlu yansıtacağını daima göz önünde bulundurmak gerekir. Çevirinin genelinde anlam odaklı bir yaklaşım sergilendiğini söylemek mümkündür. Çeviride dilsel açıdan yadırgatıcı yapılarla karşılaşılması ve bilginin erek dilde açık ve anlaşılır şekilde aktarılmaya çalışılması, anlam odaklı yaklaşıma işaret etmektedir. Bununla birlikte, bazı yabancı kökenli terim ve ifadelerin yabancı kökenleriyle aktarıldıkları gözlemlenmiştir. Bazı terimlerin de proje kapsamında yapılan diğer DSÖ yayınları çevirilerinde farklı şekilde karşılandığı görülmüştür. Bu durum, projede kural, kılavuz, yöntem ve terminolojik standart ile ilgili ortak kararların alınıp alınmadığıyla ilgili bir sorgulamaya neden olmuştur. Aşağıda, çeviri analizine dayanan bazı açıklamalar yer almaktadır:

Örnek 5

Kaynak metin: “Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak ²⁰ ” (WHO, 2020d)	Erek metin: “COVID-19 Salgını Sırasında Ruh Sağlığı ve Psikososyal Konular” (DSÖ, 2020d, İ. Ü. COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi kapsamında yapılan çeviri) ²¹	Açıklama
		“Public Health Emergency of International Concern” ifadesi aynı

²⁰ <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/mental-health-considerations.pdf>, Erişim: 14.03.2022

²¹ <https://www.istanbul.edu.tr/tr/content/covid-19-bilgilendirme-sayfasi/bilgi-seferberligi-projesi-cevirileri#title15853031501593>, Erişim: 14.03.2022

Adres

Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

<p>“In January 2020 the World Health Organization (WHO) declared the outbreak of a new coronavirus disease, COVID-19, to be a Public Health Emergency of International Concern. WHO stated that there is a high risk of COVID-19 spreading to other countries around the world. In March 2020, WHO made the assessment that COVID-19 can be characterized as a pandemic.” (WHO, 2020d: 1)</p>	<p>“Ocak 2020'de Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) yeni koronavirüs hastalığı salgını Uluslararası Önemde Halk Sağlığı Acil Durumu olarak ilan etti. DSÖ'nün ifadesine göre, 2019 koronavirüs hastalığının (COVID-19) diğer ülkelere yayılması bakımından dünya genelinde büyük bir risk bulunmaktadır. Mart 2020'de ise DSÖ COVID19'u pandemi (salgın) olarak açıkladı. (DSÖ, 2020d: 1)</p>	<p>proje kapsamında yapılan diğer çevirilerde farklı bir şekilde karşılanmıştır. Bilgilendirici metinlerin çevirisine dayalı bir projede tutarlılığın sağlanması önem arz etmektedir. Belirli kavramlar için ortak bir terminolojinin kullanılması aynı kavram için farklı karşılıkların kullanımının önüne geçebilir. “Pandemi” teriminin parantez içinde Türkçe karşılığıyla verilmesinin, açıklık üzerinde olumlu etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür.</p>
<p>“17. Ensure availability of essential, generic psychotropic medications at all levels of health care. People living with long-term mental health conditions or epileptic seizures will need uninterrupted access to their medication, and sudden discontinuation should be avoided.” (WHO, 2020d: 3)</p>	<p>“17. Bütün sağlık hizmeti seviyelerinde gerekli ve kapsamlı psikotropik ilaçların hazırda bulunduğundan emin olun. Uzun vadeli ruh sağlığı durumlarıyla veya epileptik nöbetlerle yaşayan insanlar ilaçlarına aralıksız erişime ihtiyaç duyacaklardır ve ani ilaç kesintilerden kaçınılmalıdır.” (DSÖ, 2020d: 3)</p>	<p>“Psikotropik” teriminin ödüncülerle aktarıldığı görülmektedir. Parantez içinde veya dipnotla terimlerin açıklanarak aktarılması, bazı durumlarda, açıklık ve anlaşılabilirlik açısından gerekli olabilmektedir. Geniş kitlelere hitap eden bilgilendirici bir metni çevirirken farklı eğitim düzeylerindeki bireyleri ve diğer kesimleri göz önünde bulundurarak bu doğrultuda kararlar almak önemlidir.</p>
<p>21. Children will observe adults' behaviours and emotions for cues on how to manage their own emotions during difficult times. Additional advice is available here.” (WHO, 2020d: 3)</p>	<p>“21. Çocuklar zor zamanlarda kendi duygularıyla başa çıkmak için anne babalarının davranış ve duygularını gözlemleyerek bunlarda ipuçları arar.” (DSÖ, 2020d: 3)</p>	<p>Daha fazla tavsiyeye buradan ulaşabilirsiniz anlamına gelen “Additional advice is available here.” kısmı çeviriden çıkarılmıştır. Daha karmaşık veya farklı durumlarla karşılaşanların başvuracağı güvenli bir kaynak olması bakımından, bu kısmın çeviriden çıkarılmasının hedef kitle üzerinde olumsuz etkiye sahip olabileceği söylenebilir.</p>
<p>“22. Older adults, especially in isolation and those with cognitive decline/dementia, may become more anxious, angry, stressed, agitated and withdrawn during the outbreak or while in quarantine. Provide practical and emotional support through informal networks (families) and health professionals.” (WHO, 2020d: 3)</p>	<p>“22. İzolasyondaki yaşlılar, özellikle bilişsel kaybı/demansı olanlar, salgın süresince ya da karantinadayken daha kaygılı, sinirli, stresli, tedirgin ya da dışlanmış hissedebilir. Bu durumda informel iletişim ağları (aile) ya da sağlık çalışanları yoluyla işlevsel ve duygusal destek sağlayın.” (DSÖ, 2020d: 3)</p>	<p>Çeviride, “izolasyon”, “demans”, “karantina” ve “informel” yabancı kökenli sözcükleri tercih edilmiştir. Geniş kitlelere hitap eden bilgilendirici bir metnin çevirisinde Türkçe karşılıkların tercih edilmesi, hedef kitleye ulaşmak açısından avantajlı olabilir.</p>

Yukarıda incelenen çeviriler neticesinde şu bulgulara ulaşılmıştır: çeviri metin boyunca terminolojik tutarlılık bazı durumlarda sağlanamamıştır; tüm halka hitap eden metinlerin çevirilerinde bazı yabancı terimlerin Türkçe karşılıklarına veya açıklamalarına yer verilmemiştir; kaynak metinde tekrar eden bazı ifadeler çeviride ikinci kez farklı bir şekilde çevrilmiştir ve bu tutum, bazı durumlarda çeviride standardın sağlanamamasına neden olmuştur. Bu sorunların, temel olarak, belirli bir kural, kılavuz veya yöntemsel eksiklikten kaynaklandığı düşünülebilir. Çeviri eğitimi almış bilinçli bir çevirmen, hangi metin türü karşısında nasıl davranacağını bilerek, çevirinin amacı, hedef kitle ve işlevi doğrultusunda

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

kararlar alınmasına katkı sağlar. Çeviri başlı başına bir uzmanlık gerektirirken, bir çeviri projesinde çevirmene, çevirmen adaylarına ve çeviribilimcilere yer verilmemesi çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, çeviri etiği ile ilgili bazı görüş ve düşüncelerden yola çıkarak, DSÖ'nün COVID-19 ile ilgili dört yayınının Türkçe çevirileri²² ile ilgili bir değerlendirme yapılmıştır.

İletişim normunda, iletiyi, iletişimsel niyet ve amaç doğrultusunda yorumlamak çok önemli bir edimdir. Yorumlama süreci, iletişim ve sözcelem durumlarına, içinde bulunulan döneme ve yorumlayan kişinin bilgisi, sosyal statüsü vb. bileşenlere göre farklılık gösterebilmektedir. Buna göre, bir sağlık çalışanı alan bilgisi doğrultusunda DSÖ'nün COVID-19 ile ilgili yayınlarının Türkçe çevirilerinde geçen yabancı kökenli terimleri anlayıp doğru bir şekilde yorumlayabilirken, alana hâkim olmayan ve yabancı dil bilgisinden yoksun bireyler yabancı kökenli terimleri anlamakta güçlük çekebilirler. Bu durum metnin anlaşılma sürecini olumsuz etkileyebilir, bazı durumlarda dezenformasyona neden olabilir. COVID-19 ile ilgili bir metnin sadece sağlık çalışanlarına hitap etmesi durumunda, yabancı kökenli terimlerin çeviride tercih edilmesi kavramsal açıklık ve anlaşılabilirlik açısından bir sorun teşkil etmeyebilir. Bununla birlikte, metinlerin sadece sağlıkçılara hitap etmediği durumlarda, geniş kitle tarafından anlaşılır çeviriler sunmak büyük öneme sahiptir. Bu metin türü çevirilerinin iletişimsel ve edimsel amacına uygun ve açık olması, herkesin doğru bilgiye ulaşabilmesi ve sağlıklı ilgili gerekli önlemleri alabilmesiyle doğru orantılıdır. "COVID-19 Sağlık Kuruluşları İçin Risk İletişim Paketi" (WHO:2020a) dışında diğer üç DSÖ yayınının ("Risk İletişimi Kılavuzu" (WHO, 2020b) ; "İş Yerini COVID-19'a Hazırlamak" (WHO, 2020c); "Ruh Sağlığı Önerileri" (WHO, 2020d)) amaçları ve hedef kitleleri göz önünde bulundurulduğunda, bu yayınların geniş bir kitleye hitap ettiği görülmektedir. Bu nedenle, "COVID-19 Sağlık Kuruluşları İçin Risk İletişim Paketi" (WHO, 2020a) için çeviri sürecinde yabancı kökenli terimlerin kullanılmaması açıklık ve anlaşılabilirliğin önünde bir engel teşkil etmezken diğer üç yayında tercih edilen yabancı kökenli terimler açıklık ve anlaşılabilirlik açısından sorunlara neden olabilir. Çeviride açıklık kavramı, belli bir erek kitleye ya da erek kitle normlarına göre değişkenlik göstermektedir. Bu doğrultuda, "COVID-19 Sağlık Kuruluşları İçin Risk İletişim Paketi" (WHO, 2020a) için kaynak metnin amacı ve hedef kitlesi göz önünde bulundurularak, sağlık çalışanlarının anlayacağı şekilde bir çeviri sunmak söz konusu iken daha geniş kitlelere hitap eden diğer üç DSÖ yayını için açıklık değerinin genel okur kitlesini kapsayacak şekilde ön plana çıkması söz konusudur. Bu çerçevede, Chesterman'ın erek kitlenin beklentilerine göre oluşturulan beklenti normlarını içeren ürün normlarını gözetmek gerekmektedir.

DSÖ'nün COVID-19 ile ilgili dört yayını açısından bakıldığında, "COVID-19 Sağlık Kuruluşları İçin Risk İletişim Paketi" çevirisinin başlarında sözcük odaklı çeviri yaklaşımının benimsendiği, metnin bir bölümünden sonra ise (8. sayfadan sonra) anlam odaklı yaklaşımın tercih edildiği gözlemlenmiştir. Bilgilendirici metin türünde, erek okurun bilgiye ulaşmak istemesi beklenen bir durumdur zira metin türü bunu gerektirmektedir. Bu bağlamda, bilginin hedef kitleye erişimini artırmak için açıklık ve anlaşılabilirlik değerleri ön plana çıkabilmektedir. Ayrıca, çeviride sözcük düzeyinde aktarımlar, okur beklentilerine uygun olmayan yadırgatıcı yapılar neden olmakta ve anlaşılabilirliği olumsuz etkilemekle birlikte çoğu kez de bilginin erek okurca özümsemesini sekteye uğratmaktadır. "COVID-19 Sağlık Kuruluşları İçin Risk İletişim Paketi" çevirisinde dikkat çeken diğer bir husus da çalışmanın bir önceki bölümünde belirtildiği üzere, kaynak metinde tekrar eden ifadelerin çeviri metnin başında ve sonraki

²² "COVID-19 Sağlık Kuruluşları İçin Risk İletişim Paketi" ; "Risk İletişimi Kılavuzu" ; "İş Yerini COVID-19'a Hazırlamak"; "Ruh Sağlığı Önerileri"

kısımlarında farklı çevrilmesidir. Aynı ifadeler ikinci kez çevrildiğinde, erek dil yapısına daha uygun ifadelerin kullanımına özen gösterildiği görülmektedir. Bu tutumun, anlaşılabilirlik ilkesiyle de örtüştüğü ve bu bağlamda erek okurca daha kabul edilir olduğunu söylemek mümkündür.

Norma dayalı çeviri etiği modeli, erek kültür için erişilir bir ürün ortaya koymanın öneminin altını çizer. DSÖ'nün COVID-19 ile ilgili yukarıda incelenen çevirileri ile ilgili olarak, geniş bir kitleye hitap eden üç DSÖ yayının çevirisinde (*"Risk İletişimi Kılavuzu; İş Yerini COVID-19'a Hazırlamak; Ruh Sağlığı Önerileri"*), kavramsal olarak çok nadir de olsa bazı parantez içi veya dipnot açıklamalarına yer verildiği gözlemlenmiştir. Çevirideki dipnotun kaynak metnin kendisinde var olan dipnottan kaynaklandığı fakat parantez içindeki açıklamaların, yabancı kökenli sözcükleri açıklamaya yönelik, daha ziyade Türkçe karşılıkları aktarmak için yapıldığı anlaşılmıştır. Bu tutum, kısmen de olsa erek metnin erek kültürde üstlendiği iletişimsel amaca dikkat edildiğine işaret etmektedir.

Chesterman (2001) güvenin önemli bir iletişim değeri olduğuna vurgu yaparken çevirmen ve diğer işbirlikçiler arasında güvenin sağlanması gerekliliğine dikkat çeker ve güveni tesis etmek amacıyla çevirmen aldığı kararları açıkladığı bir önsöz yazabilir. Bir önceki bölümde incelenen dört çeviride, çeviri sürecinde alınan kararlara ilişkin bir önsöz bulunmamaktadır. Örneğin, tüm halka hitap eden DSÖ yayınlarında, yabancı kökenli terimlerin tercih edilme sebebi nedir? Bu tercihle, halkın yabancı kökenli terimleri öğrenmesi mi hedeflenmiştir? Öyleyse, neden böyle bir şey hedeflenmiştir? Çevirinin asıl amacı bu mudur? Kaynak metnin ulaşmak istediği hedefle çeviri metnin ulaşmak istediği hedef ortak mıdır? Böylesine önemli bir konuda, dünya çapında tanınmış bir örgüt olan DSÖ tarafından hazırlanan bilgilendirici bir metnin çevirisinde hangi çeviri yaklaşımı benimsenmiştir? Hedef kitleye uygunluk nasıl sağlanmıştır? Bu bağlamda, bilgilendirici bir önsöz, okurun ve diğer tarafların çevirmenin neden ilgili kararları aldığını, neden böyle bir tavır takındığını anlamalarına olanak sağlayabilir ve bazı çevirmen kararlarını haklı çıkararak güvenin sarsılmasının önüne geçebilir. Parlak da çeviri ile ilgili gerekli açıklamaların yapılmasının güven değerini artıracığına dikkat çekmiştir: "Gerçekten de çevirmenin, çeviri kararları, çeviri stratejileri, sınırlamaları, suskun kaldığı yerler ve açıklamalarıyla ilgili bilgi vermesi yayıncıların bu tür bir tutum geliştirmeleri için çevirmenleri teşvik etmeleri, çevirmene duyulan güveni arttıracaktır" (Parlak, 2008:9).

İncelenen çevirilerde dikkat çeken diğer bir husus da proje (İstanbul Üniversitesi "COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi") kapsamında yer alan çeviri ekibi içerisinde yalnızca Tıp Fakültesi Öğretim Üyeleri ile öğrencilerinin yer almasıdır.²³ Bu bağlamda, bir çevirmenin çeviriye bakışıyla bir özel alan uzmanının çeviriye bakışı arasında farklılıklar olabilmektedir. Bir alan uzmanının konuya bir çevirmen bakışıyla yaklaşmaması, tam da bu noktada bir projede farklı aktörlerin bir araya gelmesini gerekli kılmaktadır. Bir tıp uzmanından, bir çevirmenin sahip olması beklenen bilgi, beceri ve yetkinliği beklemek meslek tanımı açısından uygun görünmeyebilir. Elbette bir tıp uzmanı çeviri için gerekli bilgi ve becerileri kazanıp tıp çevirisi yapabilir ama burada söz konusu olan iki ayrı alan ve iki ayrı uzmanlıktır. Bu nedenle, bir çeviri projesinde çevirmenin yer almaması beraberinde bazı sıkıntıları getirmektedir.

Sonuç olarak, çalışmada, çeviri etiği ile ilgili bazı görüş ve düşüncelerden yola çıkarak, DSÖ'nün COVID-19 ile ilgili dört yayınının bir proje kapsamında Türkçeye yapılan çevirileri üzerinden bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Açıklık, anlaşılabilirlik, erek dil ve kültür normları, okur beklentileri vb. etik değerlerin yanı sıra, çeviriye bakışı temel alan bir etik model üzerinde de düşünülmesi çeviriye, çeviri etiğine ve daha genelde çeviribilime katkı sağlayabilir. Nitekim sadece dile hâkim olmak, diller arasında

²³ <https://www.istanbul.edu.tr/tr/content/covid-19-bilgilendirme-sayfasi/bilgi-seferberligi-projesi-cevirileri#title15853031501593>, Erişim: 17.03.2022

salt anlamsal, biçimsel, dilbilgisel eşdeğerlilikleri sağlamak kaygısıyla çeviri yapmak, çevirmenlik mesleği açısından bazı etik sorunları beraberinde getirebilmektedir. Bu çerçevede, çeviri ürününün erek kitlenin sosyo-kültürel profiline göre bir amacının, işlevinin olduğu ve çevirinin artık sosyal bir edim olarak değerlendirilmesi gerektiği ortaya konmuştur. Bu doğrultuda, çeviriye çeviribilimsel bir perspektifle yaklaşmak, çeviri edimi için gerekli bilgi, beceri, yetkinlik ve farkındalıkla çeviri sürecine dâhil olmak, çeviride etik değer ve normlara uygun hareket edilmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca, toplumun içinde önemli bir kesim ve yerel alt kültürler olarak kabul edilen dezavantajlı bireylerin de doğru, güvenilir, erişilebilir içeriğe ulaşabilmesi önemli bir haktır ve çeviride etik değerlere uyulması bu açıdan da önem teşkil etmektedir.

Kaynakça

- Arslan, S. (2016). Çeviri Etkinliğinde Çeviri Etiğinin Önemi ve Etik Sorunların Felsefe Temelinde Yeniden Değerlendirilmesi. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2 (3), ss. 211-225.
- Arslan, S. (2017). *Etiğın Çeviri Alanındaki Yeri ve Önemi*. (Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Chesterman, A. (2001). Proposal for a Hieronymic Oath, *The Translator*, 7 (2), ss. 139-154.
- Chesterman, A. (1997). *Memes of Translation*. Amsterdam: John Benjamins.
- Even-Zohar, I. (1990). *Polysystem Studies*. Durham: Duke Universty Press.
- Foison, A. ve Laurent, J.P. (1981). *Les Nouvelles Lectures. Linguistique et Pratiques textuelles*. Bruxelles, Paris: De Boeck-Duculot.
- Gile, D. (2004). *Traduction – la comprendre, l'apprendre*. Paris: PUF.
- Gouanvic, Jean-M. (2001). Ethos, Ethics and Translation – Toward a Community of Destinies. *The Translator*, 7 (2), ss. 203-212.
- Hermans, T. (1999). *Translation in systems*. Londres: St Jerome Publishing.
- İçöz, N. (2012). Considering Ethics in Translation. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 2(2). ss.131-134.
- Jacquemond, R. (1992). Translation and Cultural Hegemony: The Case of French-Arabic Translation, in L. Venuti ed., *Rethinking Translation*, London: Routledge, 139-158.
- Lavault-Oléon ve Allignol, C. (2014). La notion d'acceptabilité en traduction professionnelle : où placer le curseur ? *ILCEA, Revue de l'Institut des langues et cultures d'Europe, Amérique, Afrique, Asie et Australie*, (19).
- Özlem, D. (2004). *Etik – Ahlak Felsefesi*, İstanbul: İnkılâp.
- Parlak, B. (2008). Norm ve Değer İlişkisi Bağlamında Çeviri Etiği. *Çeviri ve Çevirmenliğin Etik Sorunları* başlıklı Çeviri Etiği Toplantısı Bildiri Kitabı içinde, İstanbul Üniversitesi Yayınları, ss. 121-132.
- Popoviç, A. (1970). The Concept 'Shift of Expression' in Translation Analysis. *The Nature of Translation: Essays on the Theory and Practice of Literary Translation*, ed. James S. Holmes, Mouton: Slovak Academy of Sciences, ss.78-91.
- Pym, A. (1997). *Pour une éthique du traducteur*. Artois & Ottawa: Artois
- Pym, A. (2001). Introduction: The Return to Ethics in Translation Studies. *The Translator*, 7(2), ss. 129-38.
- Reiss, K. (1971). *La Critique des traductions: ses possibilités et ses limites*. (çev. Boquet, C 2002), Lille: Artois Presses Université.
- Reiss, K. ve Vermeer, H.J. (1984). *Groundwork for a General Theory of Translation*. Niemeyer: Tubergen.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

- Spivak, G.C. (2003). *Death of a Discipline*. New York: Columbia U. P.
- Tellioglu, B. (2018). Bir Çeviri Etiği Dersine Doğru. *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*, (4), ss. 254-265.
- Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: John Benjamins.
- Venuti, L. (1998). *The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference*. London: New York, Routledge.
- Vuraler, G. (2016). Okur Beklentisini Gözetken ve Metne Sadakatini Koruyan Mesnevi Çevirilerinin Karşılaştırmalı İncelemesi. *Sûfi Araştırmaları*, 7 (14), ss. 55-70.
- WHO (Mart 2020a). *The COVID-19 Risk Communication Package For Healthcare Facilities*, <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331140/COVID-19-022020.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, Erişim tarihi: 22.02.2022
- DSÖ (Mart 2020a). *COVID-19 Sağlık Kuruluşları İçin Risk İletişim Paketi*, Çeviri: İ. Ü. COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi (Mart – Nisan 2020), <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=dso-saglik-kuruluslari-icin-risk-iletisimi.pdf>, Erişim tarihi: 22.02.2022.
- WHO (Ocak 2020b). *Risk communication and community engagement readiness and initial response for novel coronaviruses (nCoV)*. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/330377/WHO-2019-nCoV-RCCE-v2020.1-eng.pdf>, Erişim tarihi: 19.02.2022.
- DSÖ (Ocak 2020b). *2019 Tipi Yeni Koronavirüse Karşı (2019-Ncov) Risk İletişimi ve Toplum Katılımı (Rcce) Hazırlığı ve Müdahalesi*, Çeviri: İ. Ü. COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi (Mart – Nisan 2020), <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=dso-risk-iletisimi.pdf>, Erişim tarihi: 19.02.2022.
- WHO (Mart 2020c). *Getting your workplace ready for COVID-19*. <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/getting-workplace-ready-for-covid-19.pdf>, Erişim tarihi: 19.02.2022.
- DSÖ (Mart 2020c). *İş yerinizi COVID-19'a hazırlıklı hale getirmek*, Çeviri: İ. Ü. COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi (Mart – Nisan 2020), <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=dso-isyerini-covid%27e-hazirlamak.pdf>, Erişim tarihi: 20.02.2022.
- WHO (Mart 2020d). *Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak*, <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/mental-health-considerations.pdf>, Erişim tarihi: 20.02.2022
- DSÖ (Mart 2020d). *COVID-19 Salgını Sırasında Ruh Sağlığı ve Psikososyal Konular*, Çeviri: İ. Ü. COVID-19 Bilgi Seferberliği Projesi (Mart – Nisan 2020), <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=dso-ruh-sagligi-onerileri.pdf>, Erişim tarihi: 21.02.2022

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124